

אבל אף שבעבודה דתשובה עילאה אין צ"ל, מעשה קודם לתלמוד, מ"מ צ"ל מדות קודם לשכל, מעין הקדמת מעשה לתלמוד שבתשובה תתאה (וכדייק לשון אאמור"ר, ונ"ד שפ"ש דק"ש כו' מעשה קודם לתלמוד). דכשם שבעבודת תשובה תתאה (שבאה לתקן מעשה החטא) צ"ל, מעשה קודם לתלמוד כדי לבטל מכל וכל את רגילותו הקודמת, עד"ז הוא ב- עבודה דתשובה עילאה, שהיא דביקות ה- נפש בה, דכיון שבע"ת, סורו רע"י צ"ל אצלו לכל לראש הזהירות בעניני מדות, ע"י שמעורר בעצמו רגש של התקרבות לה' ומיאוס ברע בתוקף גדול. וכידוע מה שאמר הרב המגיד נ"ע²⁰, "שאע"פ ש- אמרו"ל אי לא יאמר אדם אי אפשר בכשר כו' אלא אפשר ומה אעשה ואני שבשמים גזר עלי, היינו במי שלא חטא מעולם, אבל הבע"ת צ"ל כל מיני רע ואיסורים מאוסים אצלו ושיאמר אי אפשר כו", דל- היות שהי' בתוך הרע, הגם שיצא ממנו, צריך שמירה יתירה²¹.

וזהו ענין קדימת המדות לשכל, וכמו שמבאר אאמור"ר שהם, "מדות דכתור", ש- זהו תוקף המדות שלמעלה מהשכל שיש- נו בעבודת התשובה, וכמו שביאר אד- מור"ר הזקן לעיל ספ"ח ד, מעלת בע"ת על

י"ג מדה"ר, מנקיטין כל הפגמים כו' אין עוונותיכם מבדילים וכמ"שי ונקה מנקה הוא לשבים¹ לרחוץ ולנקות נפשם כו' (ש"רוח"י עברה ותטהרם), כמו שהי' לפני החטא, כי רק, אזי תוכל נפשם לשוב עד הוי' ב"ה ממש ולעלות מעלה מעלה ל- מקורה ולדבקה בו ית' ביחוד נפלא. . וזו היא תשובה שלימה. . תשובה עילאה שלאחר תשובה תתאה.

ועפ"ז יש לומר, דזה שבתשובה המע- שה קודם לתלמוד הי"ז רק בהעבודה ד- תשובה תתאה, וכמובן בפשטות², דתחלת עבודת הבע"ת צ"ל בענין ה"מעשה", היינו הזהירות בכל האופנים להיות סר מרע ועושה טוב בנ"מ [וכמבואר במ"א³ דאף שעבודת ה' צ"ל לשמה (שזה בא ע"י ה"תלמוד"), ולא מיראת העונש וכיו"ב, הרי זה רק בנוגע ל,ועשה טוב", היינו ע"י באופן העבודה שלו, אבל בשייכות ל,סור מרע" צריך להשתדל בכל הדרכים להנצל מלעבור עבירה ולקיים כל המצות בנ"מ - גם אם זה בא מצד יראת העונש]; משא"כ כשהאדם כבר הגיע לדרגת תשו- בה עילאה, אין הכרח שהמעשה יהי' קודם לתלמוד, כיון שכבר אינו שייך כלל ל- ענינים בלתי רצויים וכל עבודתו היא רק ב,רעשה טוב".

(19) ל' רז"ל (ב"מ נט, ב. מכילתא משפטים כב, כ) גבי גר. וראה לקו"ת ואתחנן ט, ד, "שלא יחזור לסורו" (ע"ד ל' חז"ל בגר - קידושין יז, סע"ב. במדב"ר פ"ח, ב).

(20) הובא בלקו"ת ואתחנן שם. וראה לקו"א לה"מ כו, ג (בהוצאת קה"ת). כתר שם טוב (קה"ת) ס' שצח. ועוד.

(21) תו"כ קדושים ע"ה"פ (כ, כו) ואבדיל אתכם (הובא בפרש"י שם). - ברוב דפוסי התו"כ הוא בפרשה י' ספ"ט.

(22) להעיר מרמב"ם הל' דיעות פ"ב ה"ב. שמונה פרקים שלו פ"ד.

(13) פ"ח (צח, א).

(14) תשא לד, ז.

(15) יומא פו, א. הובא בפרש"י ע"ה"פ.

(16) איוב לו, כא.

(17) ראה אה"ת בחוקותי (ויקרא) כרך ב ע' תרסט. ע' תרפ. אלא דשם הביאור הוא בעיקר לא

מצד הגברא אלא מצד העבודה (כי "כשחורין ב- תשובה אז צריך לברר ברורין מלמטה למעלה, ולכן אז מקודם מצות מעשיות הכירור בעש' כו").

(18) ראה ד"ה שובה תרנ"ט ע' יח"ט. ובארוכה

- סה"מ תרנ"ה ע' רכד ואילך. ד"ה ויחלום תש"ח פ"ג ואילך. ובכ"מ.

תשו"ע מתהפך לגמרי ונעשה מובדל בעצם מן הרע לגמרי ויכול לומר אפשי ואבי שבשמים אסר עלי והיינו שיש בו מעלת הבע"ת וגם מעלת הצדיקים.

זאת ועוד: בביאור העבודה דתשובה עילאה ודביקות הנפש בו ית' לא הזכיר אדה"ז כלל שום תנועה של "אסורה מ' כאן", וגם לעיל (בספ"ח) כשמביא הענין ד"חילא סגי" לא הסביר שהוא מצד צמאון הנפש לה' לפי שהי' "בארץ צי' וצלמות כו" (כנ"ל מח"א). ומשמע מזה, שמעלת בע"ת על צדיקים המבוארת כאן (באג' ה"ח) אינה שייכת למצבם הקודם ("אסורה מכאן"), אלא לעבודת התשובה עצמה. וכן משמע גם בדברי אאמ"ר, שכ' ע"ד ענינו של "מדות דתור" ד"זהו מה הוא רחום כו", היינו שאין כוונתו למעלת תוקף הצמאון וכי"ב דמדות (הבא מצד הבריחה מהיפך הטוב), אלא רק מצד הענין ד"מה הוא רחום כו".

ד. ולכן נ"ל בביאור דברי אאמ"ר באופן אחר, כך שבדבריו נרמז תירוצו וביאור לתמי' כללית בתוכן דברי אדה"ז כאן לענין תשו"ע (וכמשנ"ת כמ"פ ע"ד הערות אאמ"ר אלו שנרשמו על גליון ספריו בהיותו בגולה ונכתבו בקיצור נמרץ מפני הצמצום בנייר ודיו וכו'):

ביאור ענין תשו"ע שבפרק זה, הוא בהמשך למ"ש בס"פ ח' ו"הנה בחי' יחוד

צדיקים גמורים (בהעבודה דתשובה עיל' אה) היא כמ"ש בזה"ק פ' חיי שרה²³ דאינון משכי עליהו ברעותא דלכא יתיר ובחילא סגי לאתקרבא למלכא, וידוע ד"חילא יתיר" דתשובה הוא בעיקר מצד זה שהי' "בארץ צי' וצלמות היא הסט" רא אחרא ורחוקה מאור פני ה' בתכלית", ולכן מרוצתו לאתקרבא למלכא היא ברעותא דלכא יתיר וחילא סגי²⁵, בחוץ ותוקף מרוצת המדות (שלמעלה משכל), ולא כמו בצדיק, שמעולם לא נתרחק מ' הקב"ה, והוא קרוב למלכא כל הזמן, ולכן עבודתו היא בחשא²⁶, שזה שייך ב' עיקר לעבודה שמצד השכל.

ג. אמנם ביאור זה בדברי אאמ"ר דחוק הוא, דהרי עסקינו הכא (כנ"ל) ב' דרגת העבודה דתשובה עילאה הבאה לאחר עבודת תשובה תתאה, כשהאדם כבר נקי וטהור לגמרי והוא כמו שהי' לפני החטא. ומובן, שענין תשובה זו, הוא עלי' בדרגת הנשמה עצמה, למע' ממד' ריגתה למטה בנ"ל, גם לפני החטא, ש' בדרגא זו הרי בע"ת הוא למעלה גם מצדיק, ובה אין שום נתינת מקום לענין של חטא ועון ח"ו - וא"כ אין צורך ל' זהירות מיוחדת מעניני רע וכו'. וכמפ' ורש במ"א²⁷, שדברי הה"מ הנ"ל שבע"ת צ"ל אי אפשי כי צריך שמירה יתירה, הוא ב"בעל תשובה בתשו"ת, אבל ב'

23 קכט, ב.

24 לי אדה"ז בנתיב ח"א פ"ז (יב, א).

25 ראה אוה"ת ראה ע' תרעא, שמקשר מא' מר הנ"ל דהה"מ עם זה שבע"ת ענינו ב"חילא יתיר" (אבל שם הוא באר"א קצת). ע"ש.

26 להעיר מהמשך תרס"ו בתחלתו: סה"מ השני"ת ע' 4 ואילך - בהחילוק בין עבודה דתשובה ורעיו"ד.

27 סה"מ תש"ה ע' 42.

28 וענין תשובה מאהבה רבה ד' צמאה נפשו ביתר עז מצמאון נפשות הצדיקים" (שבח"א פ"ז שם) לכאורה זהו ענין בפ"ע, שכל תשובתו היא מאהבה רבה, היינו גם תשובתו על חטא, וע"ד תשובת ראב"ד דלקמן ח"א שם פמ"ג (סב, ב) ולא כאופן מסודר המבואר באגה"ת, דכפרת נפשו היא ע"י תש"ת, ולאח"ז באה דביקות ויחוד נפשו לדב' קה בו ית' - תשו"ע. ולהעיר מאוה"ת ראה שם.

ואף שביאר לעיל שתשובה עילאה היא „לדבקה בו ית' ביחוד נפלא“, וא"כ מובן שהעבודה דתשובה עילאה כוללת ענין „אתדבקות רוחא ברוחא“, דהיינו דביקות כל חלקי הנפש בו ית' (דאל"כ חסר בהדביקות בו ית' ביחוד נפלא) – מ"מ, סו"ס לכאורה אין בזה כל חידוש לגבי עבודת הצדיק, וא"כ למה האריך

(33) ולהעיר דענין אתדבקות רוחא ברוחא, בחי' נשיקין, נתבאר גם לעיל ח"א פמ"ה וספמ"ט (ע, א) ולא לגבי עבודת התשובה. אלא שבאגה"ת כאן מפרט ד„בכל נפשד (שהם) הם כל חלקי הנפש שכל ומדות ולבושים מחשבה דיבור ומעשה ל- דבקה כולו בו ית' כו“, ואילו בפמ"ט כ', „אך איך היא בחי' אתדבקות רוחא ברוחא לזה אמר כו' שיחוד הנשיקין הוא יחוד חב"ד בחכ"ד והוא עיון התורה והפה הוא מוצא הריח וגילויי כבחי' גילוי, ולא הזכיר דקאי על כל חלקי הנפש.

גם בפמ"ה מפרט רק דיבור מחשבה ומעשה ומסיים „ועסק התורה בדבור ומחשבת העיון הן בחי' נשיקין ממש“. ומשמע שאין דביקות השכל בשכלו ית' אלא דביקות נוספת „בחי' נשיקין ממש“ שבעסק התורה בדיבור ומחשבת העיון, ולפי' אינו מפרט הדביקות במדות, וגם לא הדביקות בשכל.

ולכאורה החילוק בפשטות, דבאגה"ת כאן מבאר בחי' „אתדבקות רוחא ברוחא בחכמית הדביקות והיחוד כשהיא מחמת אהבה“, דה„בכל נפשד . . לדבקה כולו בו ית'“ היא מחמת האהבה, משי א"כ בפמ"ה, דמבאר שם ענין „ליעקב אשר פדה את אברהם“, שעי' הרחמים „וכל לבוא לבחי' אהבה רבה בהתגלות לבו“, ונמצא דבחי' נשיקין ואתדבקות רוחא ברוחא המבואר שם אינו מחמת האהבה אלא שעי' בא לאהבה, ולכן מזכיר רק כמו שהוא במחזור"מ (ובספמ"ט, דקאי באהבה דכמים הפנים לפנים – הרי זהו גילוי אור האהבה החקועה ומסותרת בלבו (שם רפמ"ו), ולא רחימו שכליים, המבואר באגה"ת כאן.

אבל עי'ע, דלכאורה הרי גם בעבודת צדיק יש בחי' הנ"ל דאתדבקות רוחא ברוחא, והיינו „בכל נפשד . . כל חלקי הנפש . . לדבקה כולו בו

זה ותשובה זו היא בחי' תשובה עילאה שלאחר תשובה תמאה וכמ"ש בזה"ק ב"רמ"פ נשא"י דתשובה עילאה היא דית-עסק באורייתא בדחילו ורחימו דקדב"ה וכו' דאיהו בן י"ה כינה וכו'“. ועי' ממשיך בריש פרק ט', וביאור הענין . . דבינה"י איהי תשובה עילאה והאסי' רובצת על האפרוחים וכו' דהיינו שעי' שמתבוננו כו' ומוליד מרוח בינתו דו"ר שכליים כו'“. ואח"כ ממשיך „והנה עיקר האהבה היא אתדבקות רוחא ברוחא כמ"ש ישקני מ-נשיקות פיהו וכו' כנודע ועי' נאמר ובכל נפשד שהם הם כל חלקי הנפש . . (והולך ומונה כל חלקי הנפש) לדבקה כולו בו ית' כו' (ומסיים) וזו היא אתדבקות דרוחא ברוחא בתכלית הדביקות והיחוד כשהיא מחמת אהבה וכו'“.

ולכאורה צריך ביאור: מהי השייכות דכל אריכות זו אודות העבודה ד„אתדבקות רוחא ברוחא“ כשהיא מחמת אהבה להעבודה דתשוע – וכי עבודה זו ד- „ובכל נפשד . . כל חלקי הנפש . . לדבקה כולו בו ית'“ מיוחדת לבעל תשובה ואינה גם בצדיק?

בשלמא מ"ש בתחילת הפרק ע"ד ה-עבודה דדו"ר שכליים, הרי זה ביאור דברי הזהר ד„בינה איהי תשובה עילאה“ (וכמ"ש גם באגה"ת לעיל (ספ"ח) דתשוע בה עילאה היא בה"א עילאה, בינה, והיינו הן העבודה דדו"ר שכליים: אבל למאי נפק"מ בביאור העבודה דתשובה עילאה האריכות ע"ד אתדבקות רוחא ברוחא מצד אהבה?

(29) קכג, א.

(30) „כמ"ש בזה"ק ותיקונים ככ"מ – אגה"ת

שם.

(31) תצא כב, ו.

(32) ראה בארוכה לעיל ע' 92 ס"ג ואילך.

הוא ביתר שאת ויתר עז (ע"ד מ"ש לעיל כח"א כנ"ל), אלא שהביטול לה' הוא גדול יותר מבעל תשובה מבצדיק. דאע"פ שגם אצל צדיק ישנה דביקות זו ויחוד זה [וכמבואר בכ"מ³⁴ ענין תשובת הצדיקים, שהוא מ"ש³⁵], והרוח תשוב אל האלקים אשר נתנה³⁶] מ"מ הביטול של בע"ת גדול יותר מביטול של צדיקים.

וטעם הדבר הוא, כי עיקר עבודת הצדיקים היא עבודה שע"פ סדר וטעם ודעת, שטו"ד (שכל) הר"ע של "מציאות", ולכן אף שע"י ההתבוננות שלו בגדלות ה' בא לידי דביקות בה' בביטול גמור, מ"מ הרי הוא "מציאות" דקדושה: מש-א"כ שורש ויסוד עבודת בעל תשובה היא למעלה מטעם ודעת, ולכן הדביקות היא בביטול בתכלית, בלי תערובת ענין של "מציאות", גם מציאות דקדושה.

ויש לומר, שזהו החילוק בין שני הסדרים - "סדר הישר, מתחלה מוחין ואח"כ מדות", או "מתחלה מדות ואח"כ שכל . . שהמדות הללו הם . . מדות דכתר":

אף שמבואר בכ"מ דשכל הוא בחי "אין", כי ענינו הוא תפיסת והשגת ה-מושכל כמו שהוא לאמיתתו בלי תערובת מצב ומציאות האדם (ולא כפי שהוא במדות, שבהן עיקר ההרגש הוא ביחס הדבר אליו, "לי טוב")³⁷, הרי גדר השכל כפי שהוא מצד עצם ענינו הוא דבר ש-בטעם ודעת, דעצם תכונת השכל היא שהשכל קובע איך צריך להיות (ובהתאם לזה הוא במדות הנולדות מהשכל, שה-

כ"כ בענין זה, ולא כ' בקיצור, שאחרי שהאדם תיקן את חטאיו בתשובה תתאה צריך להתדבק בו ית' ביחוד נפלא כמו צדיק [ומעלת הבע"ת בזה כבר כ' לעיל דהיא ב"רעווא דלכא יתיר וחילא סגי" כנ"ל]?

ושאלה זו מיושבת ע"פ דיוק וביאור אאמור"ד, מתחיל במדות ואח"כ נקט והשכל . . וע"ד שבפ"ש דק"ש . . שהו"ע תשובה כתיב . . מעשה קודם לתלמוד . . מדות קודם לב' מוחין . . מדות דכתר" - שאין כוונתו לתרץ רק פרט א' בסדר הכוחות (מדות קודם לשכל), אלא לבאר שקדימה זו מורה על איכות אחרת בכללות ענין "אתדבקות רוחא ברוחא" ("בכל חלקי הנפש") של הבעל תשובה שאינה בעבודת הצדיקים. ומעלה זו היא "ע"ד (המעלה) שבפ"ש דק"ש שכתב שם . . מעשה קודם לתלמוד", כדלקמן.

ה. הסברת הדברים:

בביאור הדביקות דתשו"ע כתב אד"ה"ז בפרק שלפנ"ו, שענינה הוא "לדבקה בו ית' ביחוד נפלא כמו שהיתה מיוחדת בו ית' בתכלית היחוד בטרם שנפחה ברוח פיו ית' לירד למטה ולהתלבש בגוף האדם", שזה מורה על ביטול מוחלט להקב"ה, שהרי "בטרם שנפחה ברוח פיו ית'" אין הנפש מציאות לעצמה כלל³⁸.

ועפ"ז יש לומר, דמ"ש אדה"ז בסוף הפרק ד"מעלת בעלי תשובה על צדיקים גמורים בזה היא . . דאינון משכי עליהו ברעווא דלכא יתיר ובחילא סגי לאת-קרבא למלכא", אין כוונתו רק שהצמאון

(34) ראה לקו"ת ראה כד, ד. שבת שובה סו, ג.

ובארכוה ר"פ האינינו.

(35) קהלת יב, י.

(36) ראה סה"מ תרס"ה ע' טז ואילך. ובכ"מ.

וראה לעיל שם.

ית", ובתכלית הדביקות והיחוד מחמת אהבה.

וראה לקמן הערה 52.

(33) ראה גם לעיל ע' 92 ס"ג ובהנסמן שם

הערה 21.

צדיק, שנובעת מטעם ודעת של השכל, אלא ההתחלה היא ממדות שלמעלה מה-שכל, היינו בחי' הביטול שלמעלה מטעם ודעת לגמרי.

ודבר זה מרומז במה שמביא אאמ"ר שקדימה זו (דמדות לשכל) היא "ע"ד שבפ"ש דק"ש . . מעשה קודם לתלמוד", וכמבואר בכ"מ⁴⁰, שזה שבפ"ש דק"ש מעשה קודם לתלמוד הוא (לא לפי שבפ"ש מדובר בדרגת ישראל שאין עושין רצונו של מקום, ולכן צריך להזהירות דמעשה קודם, אלא) מצד מעלת המעשה, שבמעשה ישנו ביטול גדול יותר מבתלמוד. דתלמוד שייך לבחי' חכמה שהוא קשור ושייך למציאות האדם, ואילו ענין המעשה מורה על מצב של עבודת עבד, שאין בה שום טעם אלא הוא עשי' בקב"ע ובי-טול לרצון העליון. ולכן בפ"ש דקאי ב' בע"ת יש בה מעלת הכפי' והביטול, יותר מבעבודה השייכת לחכמה ודעת (ולכן דוקא לע"ל יהי' מעשה גדולי, כי לע"ל תתגלה מעלת הביטול שבמעשה שהוא למעלה מתלמוד).

[אלא שביטול זה שבמעשה הוא רק מצד שורש המעשה בעצם הנפש שלמעלה משכל, אבל מקום המעשה (בפועל) הוא למטה מכל הכוחות; משא"כ כאן

(40) ראה אמרי בינה שער הק"ש פ"צ ואילך. פצ"ה ואילך. דרושי ושננתם באמרי אדה"ז תקס"ז (ע' שט ואילך. ש"ז ואילך) ואוה"ת ואתחנן (ס"ע רמז ואילך. ע' ערה ואילך. דרמ"צ ע' 290 ואילך). ד"ה ענין הגשתי יהודה ליוסף תרכ"ט (ע' ט). וראה גם (לענין מעלת המעשה) אוה"ת ר"פ ויגש. שם כרך ה תתקפ"ה, סע"א. המשך תרס"ו (ע' תקכח ואילך). סה"מ תרע"ח ס"ע קיט ואילך. ד"ה ועבדי דוד (הא' והב') תרצ"ט (תשי"ח). ועוד.

(41) ראה בהגשמתו בהערה הקודמת. לקו"ש

חכ"ה ע' 263 ואילך.

הרגש הוא באופן המוכרח מצד השכל). אבל מדות שלמעלה מהשכל, שהן למעלה מטעם ודעת, הרי אינן מוגבלות ומוגדרות ע"פ הוראת השכל, אלא זהו רגש בלי כל טעם והגבלה³⁷.

וזהו החילוק בין "אתדבקות רוחא ברוחא" של עבודת הצדיקים ושל עבודת התשובה:

אצל צדיקים, "סדר הישר", ההתחלה היא בשכל, והיינו דאף שכל מציאות ה-צדיק אינה בהתאם למה שצריך להיות מצד מציאותו לבד (אפי' טבע וציור ד-קדושה, מדות דקדושה), אלא כפי שמוכרח מצד בחי' אלקות המושג בשכלו, שזה מחייב שצריך לאהוב את ה' ולירא ממנו, ולדבקה בו בכל חלקי הנפש³⁸ – ה"ז סו"ס מציאות דקדושה³⁹;

והיתרון בהעבודה דבע"ת בענין ד"בכל נפשך" הוא, שהדביקות אינה כב-

(37) ראה בבואר מעלת המדות שלמעלה מ-טו"ד – בלקו"ת שבהערה 12. וראה סה"מ תקס"ט ע' טז.

(38) שלכן יצירה הוא מדור המלאכים שעבודתם כדור' טבעיים ובריאה הוא מדור נשמות הצדיקים שעבודתם היתה כדור' שכליים (תניא פל"ט) כי יצירה היא מציאות ובריאה היא רק אפ-שרות המציאות (ראה בארוכה סה"מ תרפ"ו ע' כח ואילך. תרצ"ט ע' 222 ואילך. תשי"ז ע' 117 ואילך). שלכן הביטול שבבריאה הוא בבחי' ביטול במציאות (סה"מ תשי"ז שם) – והרי, דור' טבעיים הרי הם הטבע (המציאות) של הנברא, ודור' שכליים הם שהאחוי"ר אינו מצד טבעו ומציאותו אלא מצד הענין האלקי שהשיג, שמחייב לאהוב את ה' ולירא ממנו.

(39) להעיר מדרמ"צ פד, א בבואר החילוק בין העבודה דאמה העכרי' שהיא בבחי' בריאה לבחי' יעוד. וראה סה"מ מלוקט ת"ה ע' רל"ז ובהערה 31.

מעשה הצדקה להחיות רוח שפלים" כ- מ"ש" כי ששת ימים עשה ה' וכו', היינו שאין כאן מציאות נפרדת של חלקי נפש האדם שהם מלובשות בעוניי אלקות, אלא שכל חלקי הנפש, מדותיו ושכלו ולבו- שיהם אינם מדותיו ושכלו וכו' של האדם, אלא של הקב"ה, שהמדות אינן אלא מדותיו של הקב"ה, וכן שכלו אינו אלא חכמתו ית', וכן הלושים מחשבה דיבור ומעשה, שאינם אלא מחשבתו דיבורו ומעשהו של הקב"ה.⁴⁷

והטעם לכל זה הוא לפי שיסוד עבו- דת הצדיקים הוא מצד השכל, ע"פ טעם ודעת, ולכן אין בעבודה זו ה"חילא סג"י, כיטול שלמעלה מטעם ודעת:

משא"כ עבודת הבעל תשובה (כתשו- בה עילאה) יסודה במדות שלמעלה מש- כל, מדות דת, וכמ"ש אאמור"ר, מה הוא רחום כו' הוא י"ג מדה"ר דת, וכיון שזהו יסוד עבודתו, ה"ז משפיע, ב- כל חלקי נפשו, שגם הדביקות שלהם תהי' ע"ד, מה הוא כו', באופן של ביטול בתכלית, כפי שהוא מצד הקב"ה.⁴⁸

(47) ישע"י נז, טו.

(48) יתרו כ, יא.

(49) ועיין גם אגה"ת מהד"ק (קה"ת, תשמ"ב)

ע' תקיט"כג. לעיל ע' 94 (ס"ה). לקמן ע' 105 (ס"ג) ואילך.

(50) עפ"כנה"ל י"ל דבחלק זה בפרק ט', והנה עיקר האהבה היא אתדבקות רוחא ברוחא כו' לדבקה כלל כו' ית' כו', מדבר במדרגה נעלית יותר בתשוע, ממה שביאר בתחלת הפרק ד' בינה איהי תשובה עילאה והאם רובצת על האפרוחים, דתחלה יבאר מעלת תשוע מצד בחי' הבינה (בחי' "אין" לגבי מדות - ראה בארוכה לעיל ע' 92 ס"ג), ולאח"ז ממשיך בביאר ענין אתדבקות רוחא ברוחא הקשור עם בחי' מדות שלמעלה משכל בכלל. ואולי בזה נרמזת הדרגא הנעלית בתשוע

מדבר בסדר השתלשלות והתגלות הכו- חות, שבבעל תשובה ההתחלה והיסוד היא מהמדות שלמעלה משכל, "מדות דת", כנ"ל.

ו. והנה חילוק זה בין דביקות של צדיקים ודביקות של בע"ת, אינו רק במה היא התחלת עבודתם - אם בשכל או במדות - אלא שזהו חילוק גם באופן ומהות הדביקות של "כל חלקי הנפש":

הענין דאהבה, בכל נפשך של צדי- קים, שכל חלקי הנפש שלו הם דבקים בו ית', הוא רק מה שכל תרי"ג אברי נפשו מלובשים בתרי"ג מצות התורה (כמ"ש אדמור"ר הזקן לעיל ח"א פ"ד):

משא"כ אצל בע"ת הוא בעומק יותר, דלא רק שכל תרי"ג אברי נפשו מלוב- שים בתרי"ג מצות התורה [שמקיים ציווי ה' במחשבה דיבור ומעשה, ושכלו מלו- בש בהשגת התורה והמדות מלובשות בקיום המצות כו'⁴⁹], אלא, כפי שמדייק אדה"ז כאן, "המדות במדותיו ית' מה הוא רחום כו' והשכל בשכלו וחכמתו ית' הוא עיון התורה דאורייתא מחכמה נפקא וכן המחשבה במחשבתו ית'⁵⁰ והדיבור בדבר ה' זו הלכה⁵¹ וכמ"ש⁵² ואשים דברי בפיך ודבריי⁵³ אשר שמתי בפיך והמעשה הוא

(42) כנ"ל ח"א פ"ד.

(43) אינו מפרט כאן פי', המחשבה במחשבתו ית', אבל מזה שכ' לפנ"ז, והשכל בשכלו וחכמתו ית' הוא עיון התורה, משמע ש"מחשבה במחשבתו ית'" הוא בלימוד לגירסא. וראה פמ"ה שם, מח- שבה במחשבה. . . מחשבת העיון, ובלקוטי לוי"צ שם ע' כא, וכן במחשבה לעיל נקט מחשבה סתם שמחשבה סתם יש בגירסא ג"כ. ואכ"מ.

(44) שבת קלח, ב.

(45) ישע"י נא, טו.

(46) ישע"י נט, כא.

רחום הוא לא לפי שיש לו בטבע מדת הרחמים, אלא רק' לפי ש, הוא רחום כו"ס⁵².

אלא שעל ידי שזה ראשית ויסוד עבודתו, לכן, ה"ז משפיע גם בשאר כל חלקי נפשו, שגם בהם יהי' מעין ביטול זה.

(משיחת ש"פ משפטים תשל"א)

(52) עפ"י יש להוסיף בביאור השינוי בין דברי אגה"ת באגה"ת כאן למה שביאר בח"א פמ"ה (ראה לעיל הערה 33). דתוכן ופי' אתדבקות רוחא ברו' חא הוא באופן אחר לגמרי: בפמ"ה ההדגשה היא שהאתדבקות היא בכל לבושי הנפש, שכולו מתקשרים בו ית'. ואילו ב- אגה"ת כוונתו לאופן הדביקות, דמיונות המדה ה- אלקית היא מהות המדה של האדם. ועפ"י יומתק מה שלא הזכיר בפמ"ה "מדות במדותיו ית'", וגם בענין הדבור לא הביא הכתובים ("ואשים דברי . . . ודברי כו'") שהביא באגה"ת (וכן לא הביא הכתובים שבענין המעשה). כי בגדר זה דנשיקין – התקשרות דלבושי נפשו בה, אינו נוגע דמדותיו ודיבורו של הקב"ה מאירות ונמשכות בהאדם, אלא רק ש, התקשרות דבור האדם (הוא) בדבר ה', ועפ"י גם מובן הסדר שם, שמתחיל מדבור ואח"כ מת- שבה ואח"כ מעשה ובפרט מעשה הצדקה והחסד, ואח"כ עסק התורה, כי בסדר ההתקשרות בין כחות האדם לה', בסדר מלמטה למעלה, תחילה היא הת- קשרות דבור האדם בדבר ה' זו הלכה, למעלה מזה במחשבה, ומעשה ובפרט מעשה הצדקה (שהיא לא רק התקשרות אלא), "חיבוק ממש". ולמעלה מזה הוא, "עסק התורה בדבור ומחשבת העיון" (ראה לעיל הערה 43) הן בחי' נשיקין וממש". ואכ"מ.

וענין זה (שההתחלה היא במדות) מו- בן גם בפשטות:

בשאר חלקי הנפש, הרי מצ"ע אי אפשר שיהי' אצלם הביטול בתכלית. ד- לא מיבעי בלבושי האדם מחשבה דיבור ומעשה – שהמחשבה היא מחשבת האדם אלא שמיחדת במחשבת הקב"ה, ועד"ז הדיבור, דאף שדיבורו הוא מה ש, ואשים דברי בפיד', שמדבר דבר ה', ויתירה מזו, לא רק תוכן הדיבור הוא דבר ה', אלא הקב"ה שם הדיבור בפיו, הרי מ"מ עצם הדיבור הוא של האדם: וכן במע- שה הוא, "מעשה הצדקה" שאף שעושה כמו שהקב"ה עושה, הרי אעפ"כ זהו מע- שה האדם – אלא גם בשכלו, "השכל בשכלו וחכמתו ית' הוא עיון התורה דאורייתא מחכמה נפקא", הרי ישנו שכל האדם מצ"ע, שמציאות השכל עצמה אי- נה נובעת מחכמתו ית', ורק שהשכל שלו דבוק בחכמתו ית'.

ואילו בענין הדביקות במדות, המדות במדותיו ית' מה הוא רחום וכו', הרי מהות מדת הרחמים שלו אינה רחמי ה- אדם אלא רחמיו של הקב"ה, דמה שהאדם

שבלק"ת ס"פ בלק, "בעל תשובה" עילאה. ושם ש- "היינו כשנמשך מלמעלה למטה מבחי' ע"ק לאבא כו'". ע"ש. וראה אגה"ת רפ"י: והנה תשובה עילאה זו דאתדבקות דרוחא ברוחא ע"י תורה וגמ"ח . . . בבחי' המשכה מלמעלה למטה להיות דבר ה' ממש בפיו כו'.

(51) ראה לקמן ע' 107 והערה 31.

אגרת התשובה ט

של חבירו⁸] לכן לא הביא עליהם פסוקים, ועל דבור ומעשה שהם בגילוי [שדבור הוא גילוי לזולת, וכ"ש מעשה שהוא ב- דבר שמחוץ להאדם] הביא עליהם פסוקים. וכוונתו בפשטות, דדבור המפורש בתורה (בכתוב) מורה שהוא ענין שב- גלוי.

ולכאורה צ"ב: הן אמת ש"מדות . . ושכל . . ומחשבה . . כולם הם . . במ- קום המכוסה שאינן נגלות⁹, ו"דבור ומע- שה (ש)הם בגילוי", מ"מ, הרי אין זו דרכו של אדה"ז בתיאור, שבכ"מ שמפרט דרגות אלו מביא רא"י מפסוקים רק על ענין הדיבור ומעשה (להיות "שהם בגילוי") ולא על שכל מדות ומחשבה (שהם "אינן נגלות"), וע"ד שמצינו לעיל בחלק רא- שו"י בענין "אתדבקות רוחא ברוחא" בג' לבושים דמחשבה דיבור ומעשה – שלא הביא אדה"ז שם שום פסוק על דיבור¹⁰ ומעשה¹¹ (כמו שלא הביא שום פסוק על מחשבה):

ועכצ"ל, שזה שאדה"ז הביא כאן רא- יות מפסוקים גבי דיבור ומעשה להורות

א. באגרת התשובה פרק ט' מבאר אדמו"ר הזקן ענין "אתדבקות רוחא ב- רוחא" ב"כל חלקי הנפש" – "המדות ב- מדותיו ית' מה הוא רחום וכו' והשכל . . הוא עיון התורה דאורייתא מחכמה נפקא, וכן המחשבה במחשבתו ית' וה- דיבור בדבר ה' זו הלכה וכמ"ש ואשים דברי בפ"ך ודברי אשר שמת' בפ"ך וה- מעשה הוא מעשה הצדקה להחיות רוח שפלים" כמ"ש כי ששת ימים עשה ה' וכו'".

ומדייק אאמ"ר בהערותיו על אגרת התשובה, ש"על מדות שכל ומחשבה לא הביא שום פסוק ועל דיבור ומעשה הביא פסוקים", ומבאר, "כי מדות . . ושכל . . ומחשבה . . כולם הם . . במקום המכוסה שאינן נגלות [דאין אדם יודע מה בלבו

(1) ראה בהנסמן לעיל ע' 96 הערה 4.

(2) זח"ב קכא. א. שם פה, א. ועוד.

(3) שבת קלח, ב.

(4) "שער" נא, טז, נט, כא.

(5) "שער" נז, טו, ולהעיר, שפשטות הכתוב

איירי במעשה הקב"ה. ובאגה"ת מהדו"ק (בהוצאת קה"ת (תשמ"ב) ע' תקכג) מביאו לענין "ההשפעה שמשפיע (הקב"ה) ומוריד חיות לתחתונים". ואולי גם כאן, זה שהביא אדה"ז ל' זו (דקאי בפשטות על הקב"ה) הוא לרמז על השייכות של דביקות כח המעשה בו ית' למעשה הצדקה, כי גם מעשה הקב"ה הוא "להחיות רוח שפלים" (וענין זה לא נזכר (בפירוש) בפסוק כי ששת ימים גו'). וראה לקמן הערה 44.

(6) יתרו כ, יא. – ובפשטות מביא כתוב זה

שנאמר בו ענין הנש"י דוקא. וראה אגה"ת מהדו"ק

שם. וראה הערה 21.

(7) לקוטי לוי"צ הערות לס' התניא ע' לב"ג.

(8) פסחים נד, ריש ע"ב.

(9) ראה סנהדרין (לג, ב), "דבר שהצדוקין מו-

דין בו זיל קרי בי רב הוא".

(10) פמ"ה. וראה שם פמ"ו (סה, ב). ועוד.

(11) דזה שהביא בתחילת הענין שם "נשיקין

. . כמ"ש (שה"ש א, ב) ישקני מנשיקות פיהו", קאי

על כללות "אתדבקות רוחא ברוחא", גם על מחד

שבה, כמפורש שם בסוף הפרק.

(12) ורק מביא שם (בענין מעשה הצדקה וחד

10) "דחסד דרועא ימינא והוא בחי' חיבוק ממש

כמ"ש (שה"ש ב, ו, ח, ג) וימינו תחבקני".

ששם מפרש „אתדבקות רוחא ברוחא“ בענין הדיבור על ידי „הדבור בת“ת“ בכלל, ואמאי הגביל כאן את הדבקות ע“י דיבור לדבר הלכה דוקא?

ג. ויש לומר הביאור בזה, ע“פ דברי אאמור“ בהערה הקודמת¹¹ (בפרק זה) בטעם שאדה“ז „מתחיל במדות [המדות במדותיו כו] ואח“כ נקט והשכל“, שזהו לפי שכוונתו במדות כאן היא למדות ד- כתר (שלמעלה משכל), שע“ז נאמר „מה הוא רחום כו“.

וכמשנת“ל באורך¹², שזהו החידוש בהעבודה ד, „אתדבקות רוחא ברוחא“ של בעל תשובה לגבי צדיק, שיסוד עבודת ה- הבע“ת הוא בענין הביטול שלמעלה מ- טעם ודעת לגמרי (שזהו ענין המדות דכתר):

וענין זה (ששורש ויסוד עבודת ה- בע“ת הוא בענין הביטול שלמעלה מטעם ודעת ו„מציאות“ האדם) בא לידי ביטוי בכללות דביקותו בה“ ב„כל חלקי הנפש“ שלו, שלא רק שכל חלקי נפשו עסוקים ב- עבודת ה-, אלא שבכאור“א מהם מאיר ענין וכת זה כפי שהוא אצלו ית' כביכול – דבמדות האדם מאירות מדותיו ית' (מה) הוא רחום כו“), בשכלו – חכמתו ית' (היא חכמת התורה, דאורייתא מחכמה נפקא), וכן בלבושיו מחשבה דיבור ומעשה.

ועפ“ז יש לבאר הטעם שבענין הדי- בור נקט אדה“ז „הדבור בדבר ה' זו הל- כה“ דוקא – כי חלק ההלכה שבתורה שייך ל„כתר“. וכמובא בהמשך הערת אאמור“ר כאן שהלכות „נקראים תגא, כת-

ש, הם בגילוי“, שייך ונוגע לחוכן הביאור ד„אתדבקות רוחא ברוחא . . (ב)כל חלקי הנפש“ שבאגרת התשובה כאן.

ב. ויובן זה בהקדם עוד דיוק בדברי אדה“ז כאן, שמפרש ענין דביקות דיבור האדם בדיבורו ית' דהיינו הדיבור „בדבר ה' זו הלכה“, דלכאורה צ“ב – מדוע נקט „דבר הלכה“ דוקא, ולא כללות ענין הדיבור בת“ת (ע“ד שנקט לעיל גבי כח השכל – „עיון התורה“ סתם)? והרי כ- אשר דיבור האדם הוא בשאר חלקי ה- תורה (ולאו בדבר הלכה דוקא) דיבורו דבוק בו ית'.

ואף שבפשטות ההדגשה היא שדיבור האדם דבוק בדיבורו ית'¹³, וענין דיבורו ית' מפורש בחז“לי ש„דבר ה' זו הלכה“, מ”מ עז”ע קצת, שהרי גם כללות התורה ה”ה דיבורו של הקב”ה (שנאמרה ל- משה), וא”כ אף שצ”ל שיש ענין מיוחד בשייכותן של הלכות דוקא ל„דבר ה““, מ”מ, מהו הדיוק שהענין ד„אתדבקות רוחא ברוחא“ שייך לענין זה בדבר ה' (המתגלה בהלכה דוקא), ולא לדיבורו ית' שבכל חלקי התורה?

וביותר קשה: לעיל בחלק ראשוני מבאר אדמור“ר הזקן „איך היא בחי' את- דבקות רוחא ברוחא – לזה אמר¹⁴ והיו הדברים האלה כו' על לבבך ודברת במ . . והוא עיון התורה והפה . . הדבור בחי' . . לא יצא ידי חובתו בהרהור ועיון לבדו¹⁵ עד שיוציא בשפתיו“ – הרי

(13) ראה לקמן סעיף ג.

(14) ספמ”ט.

(15) ואתחננו ו, ויז.

(16) הל' תי”ת לאדה”ז פ”ב סי”ב, ובשו”ע

אדה”ז או”ח (סמ”ז ס”ב) ש„מהרהר בד”ת אין צריך לנרד“ (ולהעיר מהמשך דבריו שם, „שיכול

9970 דין בלא נתינת טעם לדבריו שזהו ג”כ אינו אלא הרהור כו“).

(17) לקוטי לוי יצחק שם ע’ לב.

(18) ע’ 100 (סעיף ה) ואילך.